

Анна Кършева

СИНОНИМИЯТА КАТО ПРЕВОДАЧЕСКИ ПРОБЛЕМ

1. Писмената реч често съдържа готови модели на парадигматически свързани езикови единици, които дават възможност за директна съпоставка и анализ на езиковите явления. В такива модели езиковите единици са употребени в опозиции в своето естествено езиково обкръжение и по този начин дават възможност за пряко наблюдение на проблемите, които ги съпътствуват.

Обект на това изследване са семантично сходни единици – синоними – с общ компонент “излъчвам/отразявам светлина”, които поражда редица преводачески проблеми. Анализът се базира върху работен корпус от около 200 примера на модели, в които синонимите са съпоставени структурно чрез различни видове опозиции. Разглеждат се проблеми в три насоки: 1) семантична диференциация; 2) речник; 3) преводач. В тези опозиции са налице два основни типа взаимоотношения: на семантично привличане и на отблъскване, или, казано по друг начин, на интеграция и на диференциация на значенията. Според Вилюман¹ “семантико-функционалните съвпадения и различия са показателни за синонимите и определят методиката на тяхното изследване”. Чрез компонентен анализ може да бъде анализирана структурата на всяка лексикална единица, а чрез съпоставяне на отделните компоненти – да бъдат разграничени както съвпадащите, така и несъвпадащите компоненти. По този начин сравняването и разграничаването на смисъла до голяма степен се опират на формална процедура. В такива опозиции самите синоними са противопоставени парадигматически в естествена езикова среда, а такова противопоставяне е от първостепенна важност при изучаване на езиковите отношения². При анализа на синонимите с общ компонент “излъчвам/отразявам светлина” се водим от тезата, според която, за да бъдат синоними две лексикални единици, те трябва да имат най-малко един общ семантичен компонент (K^1) и поне още един различен компонент (K^2)³: $K^1 :: K^1 + K^2$. Така например [SHINE] представлява интересуваният ни общ компонент при следното съпоставяне: shine :: flicker = [SHINE] :: [SHINE]₁ + [WAVER], или $K^1 :: K^1 + K^2$, където K^1 съвпада, а K^2 не съвпада в двете лексеми⁴.

Най-честите комбинации, в които се забелязва парадигматическо противопоставяне, са със синонимите flash, gleam, glitter, glow, shine, които се характеризират с по-широк семантичен обем и голяма честота на употреба. Тези синоними са 5 от 20 наблюдавани синонима и доминират в собствено семантично пространство. На практика всеки от 20-те синонима: beam, burn, blaze, fire, flame, flash,

flare, flicker, glare, gleam, glimmer, glint, glisten, glitter, glow, shimmer, shine, spark, sparkle, twinkle може да влезе в отношение на интеграция или контраст с всеки друг синоним от общата семантична парадигма:

1. The day is bright; the sun **shines and shimmers** in her eyes (MB).
2. The houses crowding along the wide **shining sweep, without ripple or glitter**

(JC).

Друга основна теза, върху която се опираме, е тезата, според която “синонимията на лексикалните единици се намира между две полярни точки: тяхното абсолютно тъждество и абсолютно различие”⁵. Характерна особеност за синонимите е наличието на диференциация между техните значения⁶. Ако тази диференциация не съществуваше, и тяхното съществуване не би било оправдано⁷. Следователно кога можем да кажем, че два синонима са в отношение на интеграция или демонстрират семантико-смыслово тъждество? Според някои автори в редица позиции (необходимо е да разберем какви) семантичните различия между лексикалните единици се неутрализират⁸. В такива позиции “смыслоразличителните признаци не представляват диференциални квалификатори”⁹ и семантичното различие не е пречка за семантичната еквивалентност на единиците. Следователно при условно наречения от нас интеграционен модел на синонимия трябва да имаме предвид тази особеност. Друга особеност, която трябва да се отбележи, е съществуването не само на семантична, но и на стилистична диференциация при синонимите¹⁰. При смысловата диференциация се проявява семантичният характер на различията между тях. Но в условията на подходящ контекст синонимите могат да бъдат само стилистично противопоставени. Когато е налице такъв вид функционално своеобразие, някои смысловы диференциации отново се губят или остават на заден план. Съобразно с по-горе споменатите обстоятелства наблюдаваме няколко разновидности на синонимно отношение в естествена езикова среда или различни модели на синонимия:

1. Интеграционен модел:

- а) интеграция на общи компоненти и неутрализация на несъществени за контекста компоненти – изпускане на един от синонимите при превод;
- б) интеграция на общи компоненти и генерализация (обобщаване) на значението на един от синонимите – генерализацията е отразена при превод;
- в) интеграция на общи компоненти и подчертана диференциация на несъпадащи компоненти – запазена диференциация при превод.

2. Диференциращ модел:

- а) смысловы диференциация при различни контекстуални денотати или един и същ денотат в различен контекст – диференциация при превод;
- б) стилистична диференциация при един и същ или съпоставими денотати – диференциация при превод;
- в) употреба в неконкуриращи се сфери – диференциация при превод.

В мнозинството от случаите диференциацията между синонимите (семантична и стилистична) се запазва, така че тя остава основният проблем за разрешаване. Изброените видове взаимоотношения влияят по различен начин върху избора на преводен вариант. Компонентният анализ дава възможност за съпоставка и разкриване на релевантните за определен контекст значения¹¹. Особено

важно е да се направи диференциация при маркирани от контекста смислови и стилистични различия.

При разглеждането на конкретните примери по-нататък си служим: 1) с така наречените Learners' dictionaries (учебни речници); 2) с набор от компоненти, описани в друго изследване върху същите синоними¹², и 3) със съпоставка на публикувани преводи с резултатите от експериментален тест със студенти от специалност английска филология във Великотърновския университет (50 студенти). От речниците извличаме информация за основния компонентен състав на синонимите, където типичните комбинации са с различни подкомпоненти, групирани около два фокуса: **интензивност** и **времетраене**. От дистрибуцията и съчетаемостта на синонимите (основен корпус от 2000 примера) разполагаме с допълнителна информация за: а) лексикалното им обкръжение и типичните семантични класове, срещани в него (семантични модели на синонимията); б) типичните за тях синтактични модели. Този вид информация създава условия за по-ясно тълкуване и смислоразличаване, както и за извличането на допълнителни компоненти, които условно подреждаме така: [излъчване], [отразяване], [среда], [количество], [интензивност], [времетраене], [движение], [пламък], [топлина], [цвят]. Всеки от тези компоненти има по няколко подкомпонента, с помощта на които разграждането на семантичната структура на синонимите може да се извърши до необходимата за смислоразличаването граница.

Докато установяването на общите и съвпадащите компоненти е сравнително лесен за разрешаване проблем, установяването на диференциращите компоненти (при Найда¹³ – diagnostic components; срв. common, supplementary, diagnostic components) понякога, на практика твърде често, се превръща в непреодолима спънка. А това е проблемът, който е “най-актуален и най-труден при семантичните изследвания”¹⁴. Разрешаването на този проблем е особено необходимо за изучаващите английски език, а също и за преводачите, които освен езиковото чувство е наложително да развият и способността да правят семантичен анализ, за да избягнат преводи от рода на:

We flew over Asunsion, its pink Прелетяхме над Асунсион. Розовите
houses **gleaming** in the sunlight. (GD) му къщи **блестяха** ярко на слънцето.

Въвеждането на наречието **ярко** не съответствува на семантичната природа на gleam (срв. и Селивестрова¹⁵) и не се потвърждава от експерименталните преводи.

2. Владеещите в различна степен английски като чужд език могат да се нарекат “неинтуитивни” познавачи на този език, намиращи се в процес на придобиване на известна интуиция по отношение на него. Тъй като работим с такава категория, следва да изтъкнем, че от съществен интерес за тях е да разполагат с езикова информация извън пределите на текстовете, с които работят. Такава информация те обикновено почерпват от вече споменатите Learners' dictionaries. Обстоен обзор на различни видове речници се съдържа в една студия от 1990 г.¹⁶, където във връзка с изучаването на синонимите вниманието ни е фокусирано главно върху традиционните синонимни речници и тезаурусите. Тук на нашето внимание са два съвременни речника на английския език, чиито създатели прилагат най-новите постижения на т. нар. компютърна лексикография: “computational lexicography”¹⁷, “lexical computing”¹⁸. Това са два речника, създадени въз основа на

огромен корпус от думи, извлечени от огромен брой текстове и жива реч, а именно Longman Dictionary of Contemporary English (LDOCE) и Collins Cobuild English Language Dictionary (CCELD). На корицата на CCELD е изписана целта на този речник по следния начин: "Helping learners with **real English**". Преди да пристъпим към конкретен анализ на примерите, ще направим кратка съпоставка на двата речника, за да разберем каква информация можем да почерпим от тях:

1. Цели – и двата речника са създадени за целите на обучението по английски като втори език – Learners' dictionaries;
2. Съдържание – покриват т. нар. "core English" – "ядрото" или основния речников състав на езика. Тук е уместно да споменем, че всички разглеждани от нас синоними влизат в това ядро;
3. Дефиниции – визират се като ясни и точни и в двата речника – "clear, accurate definitions";
4. Употреба – богат корпус от примери: LDOCE – 75 000 примера, CCELD – 90 000 примера²⁰.

Въпреки тези съвпадения двата речника се различават коренно, което проличава от начина, по който са структурирани речниковите статии. Виждаме две схеми на дефиниране, ориентирани към чуждестранния читател, които тук илюстрираме с "shine":

LDOCE

shine¹ /ʃaɪn/v shone/ʃɔn//ʃaɪn/n

1. /I/ **to produce light**: It was a fine morning with the sun **shining** (down). /They must be at home – there's a light **shining** in the bedroom. / (fig) His honesty **shines through**...
2. /I/ **to reflect (=throw back) light; be bright**: The polished surface **shone** in the sun. /She brushed her hair till it **shone**. / (fig) eyes **shining** with happiness. 3. ...

CCELD

shine/ʃaɪn/, **shines**, **shining**, **shone**, **shined**. The past tense

- and past participle of the verb is **shone**, except for paragraph 5 when it is **shined**.
1. When the sun or light **shines** it **gives out bright light**. EG The sun came up brightly at dawn and **shone** all day... I was woken by a bright light **shining** in my face... She moved the lamp and made it **shine** towards the ceiling...
 2. ...
 3. Something that **shines** is **very bright and clear**, usually because it is **reflecting light**. EG His eyes **shone** like stars... Sunlight caught each hair and made it **shine** like gold...
 4. ...

Можем да извлечем основните за двата глагола компоненти от дефинициите:

LDOCE: shine	–	to produce	reflect	bright		light
CCELD: shine	–	to give out	reflect	bright	clear	light

Съществителното име разкрива допълнителен компонент:

LDOCE: shine	–	brightness	reflection	shining	polish	
				quality		
CCELD: shine	–	Something that has a shine is bright	reflects light		is well polished	

От примерите получаваме допълнителна информация за:

LDOCE: source	–	sun	light, lamp;	surface	–	polished, hair, eyes
	=	emit	= emit		=	reflect
CCELD: source	–	sun	light, lamp;	surface	–	metal, hair, eyes, face
	=	emit	= emit		=	reflect

Общо взето, с малки разлики компонентите съвпадат, макар че дефинирането и представянето на примерите се различават в двата речника. Въпреки това дефинирането в CCELD се доближава до всекидневната употреба, което авторите изтъкват като преимущество. Друга съществена разлика е тази, че в работата си те се ръководят от хипотезата, че “всяко разграничаване по значение е съпроводено и с разграничаване по форма”²¹. С други думи, CCELD се опитва да представи “recurrent patterning”²² – повтарящи се модели в лексиката и граматиката. Тази хипотеза напълно съответствува на нашата идея да търсим модели на синонимна употреба, които подкрепят или разграничават определено значение. Тъй като CCELD съдържа такива модели, изградени върху честота и повторемост, неговите формули и обяснения биха могли да послужат за такъв тип анализ, какъвто се опитваме да направим.

Изтъкнахме, че компонентите [интензивност] и [времетраене] са централни за семантичното поле на shine и обикновено се намират в речниковите дефиниции. За останалите компоненти трябва да се съди от примерите за употребата и от езиковата реалност. Ето защо смятаме, че пълен семантичен анализ е възможен само на базата на допълнителен езиков корпус от примери. Такъв корпус – вземаме за илюстрация 138 от 1000 примера за shine – разкрива допълнителни възможности за контекстуална реализация:

1. **Излъчване** – чрез описание на източника, разкрит чрез семантични класове от рода на а) слънце, луна, звезди: [+ естествен]; б) лампа,

свещ, фар и т. н.: [+ изкуствен]. Тези класове описват светлинния източник.

2. Отразяване – чрез описание на повърхност: [+ гладка], [+ полирана], [+ твърда], [+ мека], [+ огледална], [+ прозрачна], [+ равна], [+ неподвижна], [- неравна], [- подвижна], [+ светла], [+ бяла] – полирано дърво, стъкло, вода, коса и др.
3. Среда – [+ чиста], [- разстояние], [- тъмнина] и др.
4. Интензивност – [- болезнено ярка], [- заслепяваща], [+ много ярка], [\pm умерена], [\pm слаба] – тук няма строго разграничение между +/ и -/, а по-скоро скалиране на интензивността; разкрива се чрез [източник], [повърхност], а също така чрез прилагателни и наречия, описващи различна интензивност.
5. Количество – [+ умерена концентрация], [+ наситеност], [+ сияние], [- разпръснатата светлина], [- поток], [- лъч] и др.: по описание на формата и видимия ефект.
6. Времетраене – [+ постоянна], [- внезапна], [\pm краткотрайна], [- непостоянна], [- светлина] – разкриване чрез класовете на прилагателните и наречията.
7. Движение – [- подвижна], [+ неподвижна].
8. Топлина – [+ топла], [- студена].
9. Пламък – [- с пламък], [+ без пламък].
10. Цвят – [+ бял], [- син], [- зелен] и др. – чрез прилагателни и наречия.

Това описание не е напълно завършено, защото не представя честотните характеристики на всеки компонент, а и наборът от компоненти е все още в процес на анализ и уточняване. С плюсове са представени присъстващите в структурата и обкръжението на shine компоненти, с минуси – липсващите компоненти (не всички), които са характерни за други синоними и тук играят ролята на опозиции, показващи фона, на който се разкрива структурата на shine. Например – между [+ постоянна] :: [- непостоянна] светлина;

[+ наситена] :: [- разпръснатата] светлина;

[+ топла] :: [- студена] светлина и др.

По тази логика дефиниращата формула на shine може да се разшири до: to produce/reflect steady bright clear warm radiant light, която отново разкрива само типични употреби на shine в речта. Тъй като няма пълно покритие между системното представяне на езика в речниците и естествено произвежданата реч, практиката показва, че ограничителните рамки на езика се нарушават за сметка на по-свободното и по-широко вариране на езиковите средства, както и нетипичното им, но реално съществуващо проявление. Речниците обаче представят само типични употреби (вж. 17, 18, 20). Останалото трябва да се дестилира бавно и постепенно отвън.

3. При конкретния анализ на примерите е необходимо да се съобразим с гореописаните обстоятелства. Освен това трябва да изтъкнем, че всеки конкретен пример не разкрива цялата семантична структура на даден синоним, а само част от тази структура. Същото важи и за превода. Той разкрива само съществени за определен контекст компоненти, а останалите са редуцирани до степената на латентност. Всичко това ни навежда на мисълта, че в прехода от езикова систе-

ма към езикова реч и от езикова реч към превод става двойно пречупване в структурата на езиковите средства (срв. Попович²³: shift of meaning, а също и Генцлер²⁴: refraction. Следователно при конкретния анализ на примерите отчитаме три основни, първоначално заложи фактора: 1) минималните условия за синонимия – $K^1 :: K^1 + K^2$; 2) семантичната диференциация като условие за съществуването на синонимите (език и реч); 3) частична контекстуална реализация на семантичната структура на езиковите единици и частичното ѝ разкриване в процеса на превода.

Примери.

1. а) Интеграция на общи компоненти с неутрализация на нерелевантни за контекста компоненти се наблюдава при синоними – еднакви части на речта, употребени в една и съща позиция, контекстуално съотнесени с един и същ денотат. При тези случаи съпадащите компоненти от структурата на два синонима взаимно се подчертават:

The July borders **blazed and flared** under the sun. (АН)

Пъстрите лехи **ярко пламтяха** на юлското слънце.

Структурата на *blaze* е по-сложна от структурата на *flare*, тъй като се разлага на повече подкомпоненти. В това отношение *flare* изпълнява и рестриктивна за смисъла функция по отношение на *blaze*. Чрез LDOCE и CCELD, а също така чрез примерите за контекстуална употреба (вж. 12), както и чрез конкретния пример разкриваме основните компоненти, които оформят облика на *blaze* и *flare*, и онези, които доминират в този контекст, а именно: [+ интензивност], [+ пламък], [+ цвят], [+ топлина] – напълно съпадащи и при двата глагола. Компонентът [пламък] е основен за двата глагола, доминира в тяхната структура и при съвместната им употреба е подчертан. Показателен е и преводът: в преводите преобладават “пламтя, пламенея” (16 от 50 примера). За сравнение: “блестя” (15 от 50 – типичен пример за свръхгенерализация), “горя” (7), “грея” (5), “сияя” (4), “аленея” (1) и т. н. Показателен е и преводът с една дума, подчертаващ общността на смисъла. Не трябва да се подминава и “аленея”, тъй като компонентът [цвет] също присъствува в контекста – става дума за цветя. Неуместните варианти от рода на “искря, светя, трептя, обгорен съм” (15 случая) потвърждават необходимостта от точен контекстуален анализ. Тъй като двата синонима съвпадат поне по четири основни компонента в този контекст, имаме основание да твърдим, че той интегрира техния общ смисъл, без да ги противопоставя. Това се доказва и от преводите. Още един аргумент в полза на това твърдение е добавянето на наречието “ярко” в преводите, което подчертава компонента [интензивност].

При повторение на дадена смислова единица и замяна с друг синоним също е налице синонимия без диференциация:

The lady bet that my eyes would **shine** like a cat's do at night if she came upon me suddenly close to the ground alongside the road. We had passed a cat

Жена ми се обзаложи, че очите ми **ще светят** като на котка през нощта, ако тя се натъкне внезапно на мен, прилепен към земята покрай пътя. Минахме покрай една

whose eyes **gleamed**. We had passed several people whose eyes did not **gleam**. (JT) котка, чиито очи **светеха**. Минахме покрай няколко души, чиито очи не **светеха** (пътуването е с кола, на фарове – бел. авт. А. К.).

Тук общият денотат е “очи”. Става дума за едно и също нещо, но казано с различни думи. Ако има някаква диференциация, тя е по-скоро за избягване на повторението. Друга причина е краят на първото изречение “at night”, който превключва към по-типична употреба с **gleam** – подкомпонент [+ **тъмнина**]. Основната опозиция между **shine** и **gleam** е при компонента [**интензивност**], но в този контекст тя не се разкрива, а по-скоро е неутрализирана. Преводите също доказват, че в случая смислово разграничение не се прави; **shine** – “светя” (22 случая), **gleam** – “светя” (20 случая), **gleam** – “светя” (16 случая) са доминиращите преводни еквивалентни за трите последователно използвани глагола. Диференциация с “блестя” (16 случая), особено в третото изречение, според нас не е необходима.

1. б) Интеграция на общи компоненти с последвала генерализация на единия от синонимите се наблюдава както при наличието на общ контекстуален денотат, така и при съпоставими денотати. Особено характерни са случаите на генерализация при някои синтактични модели, където носителите на общи компоненти могат да бъдат различни части на речта, например субектно-предикатната структура е такъв типичен случай:

1. Brown's camp on the knoll was dark but for a single small glow shining through the branches. (JC)	В лагера на Браун било тъмно и само една светлинка блещукала между клоните.
2. Here and there a red gleam twinkled within the bamboo walls. (JC)	Тук-таме зад бамбуковите стени проблясваше червена светлинка .

И в двата примера **glow** и **gleam**, употребени като съществителни имена, са с генерализирани значения и съответствуват на **light** – “светлина”. Преведени са със “светлинка” (26 случая при **glow** – 19 случая при **gleam**) и “светлина” (10 за **glow** – 11 за **gleam**). Основните дефиниции на **gleam** и **glow** не противопоставят двата синонима по други компоненти, освен по компонентите [**ясна/неясна светлина**], които в случая не играят роля на разграничители:

gleam – a soft clear steady /±/ light

glow – a soft dull steady light

Общото за тях е употреба в съчетание с [**разстояние**] и [**тъмнина**] – има ги в контекста. Дори нетипичното “red”, употребено с **gleam**, е по-естествено за **glow**, който се характеризира с [**топлина**] и [**цвят**] (червен, жълт). Тук е нужно обаче да разгледаме структурите и на синтактично равнище. Наличието на субектно-предикатна структура ни кара да се замислим защо **glow** върви с **shine**, а **gleam** с **twinkle**. От една страна, е налице вариация със съществителните имена, а от друга – вариация на комбинациите от съществително и глагол. В един кратък отрязък от 2 – 3 изречения в реалния контекст намираме цяла верига от взаимоотношения. При **glow** и **shine** взаимно се подчертават компонентите за [**излъчена, постоянна светлина**], а не се противопоставят [**слаба/силна светлина**]. При **gleam** и **twinkle** взаимно се подчертават компонентите за [**излъчена, слаба, непостоянна**]

светлина]. Поради обобщеността на gleam само twinkle се проявява с характерен компонент [променлива интензивност]. Когато се намесят и преводните отношения, картината се усложнява още повече и е показателна за синонимно поведение, различно от речниковото. За отбелязване е, че на неутралния синоним “светлина” в преводите е противопоставена “светлинка”, съответстваща на компонента [слаба светлина] – 26 за glow, 19 за gleam. Интересно за отбелязване е също, че докато единият синоним се генерализира, съчетаният с него втори синоним придобива (в преводен аспект) някои негови специфични компоненти, например shine като “мъждукам” (8 примера). В преводна съпоставка shine и twinkle се разкриват като “слабо, непостоянно излъчване на светлина”: shine – “проблясвам” (15 случая), “просветвам” (6 случая), “блещукам” (6 случая), “мъждукам (8 случая); twinkle – “проблясвам” (23 случая), “просветвам” (2 случая), “блещукам” (5 случая), “мъждукам” (3 случая). Обобщеността е типична за думи с по-широк семантичен обем. Когато е настъпила предварително в езика на оригинала вследствие от употребата на даден синтактичен модел, диференциацията при превода не представлява проблем. Проблемът идва от паралелната употреба на два такива модела.

Цитираният по-горе модел, както и други “семантико-синтактични” модели, разкриват общи компоненти в структурата на анализирания синоними и най-добре илюстрират тенденцията към обединяване на техния смисъл. Например:

“гл. + обст. поясн.”: **gleam with a flickering light** – [слаба интензивност], [променливост]. Преводни еквиваленти: “трепка/блещука/просветва/проблясва игриво пламъче” (20 случая); **shine with an unearthly glow** [постоянна, ярка светлина, топлина, сияние] – “блестя/горя/грея/озарявам/сияя с неземна светлина”. При сравнение с light – “светлина” glow е с подчертано емотивно значение. В преводите то е предадено или чрез глагола, или чрез съществителното име – “озарявам с... блясък”, “блестя със... сияние”.

“гл. + гл.”: **glitter and twinkle** – [периодичност], [отражение] са взаимно подчертаните компоненти. На тях съответствуват преводи с “блещукам и просветвам” (11 случая), “потрепвам и проблясвам” (6 случая), “проблясвам” (6 случая). Редуват се едни и същи глаголи в българския език или единият глагол е елиминиран при превода.

“същ. + същ.”: **flash and glitter** – компонент [външен блясък]. Преводи с “блясък и светлина (ни), светлина(ни) и блясък, блясък” (съответно 6, 5 и 7 случая).

“същ. of същ.”: **glare of blaze** – [интензивност]. Преводи с “блясък/светлина на пламъците (22 случая), сияние на огньовете” (2 случая).

Тук му е мястото да отбележим, че в преводите на български език много често се проявява свръхгенерализацията на “светя/блестя”, “светлина/блясък”, които разкриват само общите компоненти [излъчвам/отразявам светлина]. Докато при българските съществителни имена изборът е по-ограничен в сравнение с английския език, при глаголите такова ограничение не съществува и българският език също разполага с богата синонимика. Въпреки това отклоненията от точния превод, що се отнася до контекстуалното разкриване на определени семантични компоненти и избора на съответстващ им български синоним, варират от 10 – 20 погрешно срещу 30 – 40 правилно избрани варианта. Ако добавим и непреведените примери (от 2 до 10 при различните изречения), можем да кажем, че тако-

ва съотношение трябва да намери специално място за анализ. Дори и публикуваните преводи демонстрират висок процент на отклонение (над 10 %), ако се вземе предвид целият корпус от 2000 примера.

1. в) Интеграция на общи компоненти с подчертана диференциация на съвпадащи компоненти се наблюдава при някои от споменатите по-горе модели, описващи един и същ денотат или съпоставими денотати. Указание за диференциране на значенията намираме в контекста:

There was a pause of profound stillness. Then a match flared.	Настъпи дълбока тишина... Светна клечка кибрит...
...And as he took vigorous draw at his pipe face seemed to retreat and advance in the regular flicker of the tiny flame. (JC) всеки път, когато припламваше пламъчето на кибрита.

Тук има и обединяване, и противопоставяне на компоненти. Обединяващ за двата глагола е компонентът [пламък]. В преводите обаче той е регистриран еднократно с цел да се избегне повторението “пламвам – припламвам”. Вместо това се използва “трепкам, трепкане, трептене” за flicker. Противопоставянето е между [внезапно появяване] (flare) и [променливост] (flicker) и то е запазено. Най-честите преводни комбинации са между “пламвам” (15 случая), “светвам” (10 случая) за flare и “трепкаме” (10 случая), “примигване” (7 случая), “блещукане” (6 случая), “мъждукане” (6 случая) за flicker. Виждаме, че противопоставянето е ясно изразено в преводите. Този пример илюстрира идеята, че въпреки пресечните точки синонимите запазват своята индивидуалност дори когато описват подобни едно на друго явления.

2. а) Смеслова диференциация може да се прояви при един и същ контекстуален денотат особено когато е поставен в условията на различен контекст (вж. и по-горе). Разликата е тази, че такъв тип диференциация е подчертана от контекста:

The wall was glaring white at midday, but towards evening the glare was withdrawn and a softer light glowed as if from within the concrete, showing up little irregularities in the stone. (IM)	По обед светлината беше ослепително бяла, но привечер блясъкът изчезваше и се заменяше с мека излъчвана сянка от бетонна светлина, на която грапавините върху камъка личаха по-ясно.
---	--

Тук преводът “мека излъчвана сянка от бетонна светлина” не ни се струва много сполучлив. Би могъл да се замени с “излъчваше се мека светлина/сияние”. Но нас основно ни интересува как са противопоставени синонимите. Противопоставени са компонентите:

glare – [концентрирана, ярка, отразена светлина];
glow – [разсеяна, слаба, излъчена светлина].

Общ е компонентът [постоянна светлина]. Очевидно, когато има общност на смисъла, синонимите съвпадат по повече компоненти от своята структура, т. е. периметърът на пресичане е по-широк и близостта между тях е по-голяма.

Тук виждаме, че общият компонент отива на заден план и са противопоставени няколко компонента извън периметъра на пресичане.

Подчертана е диференциацията и в следното изречение:

The houses crowding along the wide **shining sweep without ripple or glitter**. (JC)

Къщите, които се трупаха покрай широката **сияеща** ивица, недокосната от водните бръчки или от **отблясъците**.

Противопоставени са компонентите [отразяване от неподвижна/подвижна водна повърхност]. Такова противопоставяне почти не се е удало на участниците в теста: 14 несполучливи, 17 непреведени примера. По [интензивност] няма противопоставяне. Общ е и компонентът [отразявам светлина]. Трудността идва от това, че за разлика от по-горния пример тук повече от компонентите съвпадат, но въпреки това значенията са диференцирани. Сполучливи варианти за shining са “светнал, светъл, ярко осветен, озарен, облян от светлина, лазурен залив” (17 случая) срещу “отблясък, отблясъци, отражения” (9 случая) за glitter. Трудно може да се каже “светещо или лъскаво море” (6 случая), както и “проблясък, просветване, проблясване (11 случая) съответно за първия и втория синоним.

Показателен е и следният пример, където в 1/4 от случаите не е направено разграничение между езиково и речево значение:

In odd corners, among the geometrical flower-beds littered with a **glowing mass** of fallen oranges, the pale statues **glimmered** in the shade of the cedars. (GD)

Тук-там между ъглите на геометрично разположените цветни лехи на светлината **пламтяха** купища окапали на земята портокали, а в сянката на кедрите **проблясваха слабо** неясните очертания на статуи.

Тук синонимите са употребени с различни контекстуални денотати. При glow обаче е неутрализиран компонентът за [мека, слаба, разсеяна светлина], който е типичен и за glimmer с тази разлика, че glimmer се характеризира с още по-слаба интензивност (вж. и превода “проблясвам слабо”). А glow тук се употребява с друго свое значение – “ярък цвят”. В такъв случай нито “светя” (6 случая), нито “блестя” (12 случая), а най-малко “мъждукам” (2 случая) могат да съответствуват на glow. По-подходящи са намерените еквиваленти “пламтящи (4 случая), огнени (2 случая), ярки (3 случая), оранжеви (2 случая), грейнали (7 случая) купчинки портокали”. Още по-малко можем да кажем “блещукам, трепкам, мъждукам” (5 случая) за glimmer, които не съответствуват на “статуи”. Затова “просветвам” (9 случая), “светлея” (4 случая), “белея се” (4 случая) намират по-вярната връзка с оригинално употребения синоним.

2. б) Стилистична диференциация. Проявява се, когато са заличени някои смислови различия за сметка на постигането на стилистичен ефект посредством синоними:

1. ... the fires of sunset... (JC) ... пламъците на залеза...
2. ... the glow of the west... (JC) ... пожара на залеза...

3. The western horizon was one great blaze of gold and crimson. Западният хоризонт гореше със златни и малинови пламъци и в този пожар... (JC).

Трите изречения, отрязъци от които даваме тук, описват един и същ залез. За fire, glow и blaze намираме преводни еквиваленти “пламъци – пожар – горя – пламъци – пожар” в такава последователност. Синонимите имат много общи компоненти: [интензивност], [пламък] (без glow), [топлина], [цвет], [сияние] (без fire). При превода са експлицирани разкритите от контекста компоненти с подходящи синоними на български език, без стриктно спазване на индивидуалните граници на всеки синоним (напр. glow като “пожар”):

fire(s) – огън (15 случая), пламък (10 случая), пожар (2 случая), зарево (3 случая);

glow – огън (6 случая), пламък (16 случая), пожар (7 случая), зарево (3 случая);

blaze – огън (4 случая), пламък (2 случая), зарево (3 случая); блясък (15 случая), отблясъци (2 случая); светлина (7 случая), сияние (3 случая).

Преводните еквиваленти по-горе демонстрират широк периметър на пресичане, но изискването за стилистична диференциация не позволява използване само на един синоним. Обикновено при употреба на синоними в зависимост от речевите модели се активизират или компонентите, които имат общи пресечни точки, или онези, които остават извън периметъра на пресичане. Освен това синонимите запазват своята индивидуалност чрез непресичащите се техни компоненти.

2. в) Съществуват и многобройни случаи, когато синонимите, употребени в непосредствена близост, не се конкурират, тъй като всеки от тях владее собствена сфера. Дори и тогава семантичната диференциация на паралелно употребените синоними може да създаде проблеми с избора на подходящ преводен еквивалент:

So Anne looked at me with the glittering eyes and laughed that way while the firelight glowed on her cheek. (RPW)

И тъй Ан вдигна към мен блесналите си очи и се разсмя по този начин, а отражението на огъня заигра по бузите ѝ.

Типичните еквиваленти за glitter са “блестя” (25 случая), “светя” (11 случая). Същите обаче се повтарят и за glow – “блестя” (10 случая), “светя, осветявам” (6 случая), въпреки явните различия между glitter и glow. При glow се активизират компонентите [топлина], [пламък] и тяхното [отражение] върху лицето на Ан. Макар че компонентът [отражение] е типичен за glitter, останалите два компонента (вж. по-горе) никога не се свързват с glitter. За glitter е характерен компонентът [искряща], често [студена светлина] – срв. еквивалент “искря” (7 случая). Затрудненията и тук са се увеличили при втория глагол glow. Все пак има и успешни решения: “грея, огрявам” (7 случая); “трептя, играя, хвърлям отблясъци” (12 случая); “пламтя” (4 случая), “озарявам” (4 случая).

Много често картината е по-сложна от представената тук. Не са редки случаите, когато на една печатна страница са употребени по 5 – 6 синонима. От една

страна, е необходимо те да бъдат правилно анализирани, а от друга – за тях да се открият подходящи еквиваленти. Изборът е труден, често води до генерализация и неточен превод или до разкриване на неактивизирани от контекста компоненти.

В заключение можем да кажем, че при проследяването на синонимните отношения в езика се наблюдават няколко типа взаимоотношения, като само незначителна част от тях демонстрират семантико-смысловото тждество. Основание за съществуване на синонимите са противопоставянето и диференциацията на значението им. В зависимост от характера на синонимното отношение преводната еквивалентност се повлиява по различни начини и следва различни пътища. Ето защо предварителният семантичен анализ е така наложителен и представлява добра предпоставка за адекватен превод.

БЕЛЕЖКИ

¹ В. Г. Вилюман. Английская синонимика. М., 1980, с. 32.

² J. Lyons. Semantics. Cambridge, Vol. 1, p. 267.

³ В. Г. Вилюман. Цит. съч., с. 32.

⁴ А. Кършева. Семантично поле на глаголите за светлина в английския език. Опит за компонентен анализ и сравнение с техните български еквиваленти. – В: Втора научно-методическа конференция “Съпоставително езикознание и чуждоезиково обучение”, С., 1980, с. 124 – 131; Семантичното поле на “shine” според един речников обзор. – В: Годишник на ВТУ, 1990 (под печат).

⁵ В. Г. Вилюман. Цит. съч., с. 33.

⁶ Ю. Д. Апресян. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. М., 1974, с. 230.

⁷ В. Г. Вилюман. Цит. съч., с. 36.

⁸ Ю. Д. Апресян. Цит. съч., с. 235; С. Г. Бережан. Семантическая эквивалентность лексических единиц. Кишинев, 1973, с. 297.

⁹ С. Г. Бережан. Цит. съч., с. 297.

¹⁰ Р. Мутафчиев. Някои основни положения при съставянето на речник на синонимите в съвременния български език. – Бълг. език, № 5, 1960, с. 412 – 413. В. Г. Вилюман. Цит. съч., с. 45 – 48.

¹¹ P. Newmark. A Textbook of Translation. Prentice Hall, 1988, p. 114.

¹² А. Кършева. Цит. съч., 1980, с. 127.

¹³ E. A. Nida. Componential Analysis of Meaning, Mouton, 1975.

¹⁴ С. Г. Бережан. Цит. съч., с. 157.

¹⁵ С. Н. Селивестрова. Опыт семантического анализа группы русских и английских глаголов с общим компонентом “излучать свет”. – В: Актуальные проблемы психологии речи и психологии обучения языку. М., 1970, с. 98 – 116.

¹⁶ А. Кършева. Семантичното поле на “shine”.

¹⁷ В. Boguraev, T. Briscoe, eds. Computational Lexicography for Natural Language Processing. Longman, 1989.

¹⁸ J. Sinclair, ed. Looking Up, Collins, Cobuild, 1987; Corpus, Concordance, Collocation. OUP, 1991.

¹⁹ Longman Dictionary of Contemporary English (LDOCE), Longman, 1987; Collins Cobuild English Language Dictionary (CCELD), Collins, London and Glasgow, 1987.

²⁰ LDOCE, CCELD – Back covers of dictionaries.

²¹ J. Sinclair. Looking up, Collins..., p. 118; Corpus, Concordance..., p. 53: "the hypothesis of a close relation between sense and structure... in linguistic description".

²² J. Sinclair. Corpus, Concordance..., p. 57.

²³ A. Popovič. The Concept "Shift of Expression" in Translation Analysis. – In: The Nature of Translation, Mouton, The Hague, Paris, 1970, p. 78 – 91.

²⁴ E. Gentzler. Contemporary Translation Theories, Routledge, 1993.

ЕКЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

- GD – **Gerald Durrell**. The Drunken Forest. P. Books, 1973. – Дж. Даръл. Пияната гора. С., 1979, пр. Б. Дамянов.
- АН – **Aldous Huxley**. Crome Yellow. Moscow, 1979. – О. Хъксли. Имението Кроум. С., 1980, пр. М. Коракова.
- JC – **Joseph Conrad**. Lord Jim. New York, 1961. – Дж. Конрад. Господарят Джим. С., 1981, пр. Хр. Кънев.
- IM – **Iris Murdoch**. Under the Net. P. Books, 1972. – А. Мърдок. Под мрежата. С., 1968, пр. К. Гончарова.
- JT – **James Thurber**. The Thurber Carnival. Penguin Books, 1981. – Дж. Търбър. Панаир. Пловдив, 1983, пр. Божидар Стойков.
- RPW – **R. P. Warren**. All the King's Men. Moscow, 1979. – Р. П. Уорън. Цялото кралско войнство, С., Народна култура, 1982. пр. Т. Вълчев.